

Risale-i Nur'da Dava ve Bürhan Kavramı ve Bunun Tazammunları

The Concept Of Claim and Proof in
Risale-i Nur

Av. Ahmet NAZLI

Özet

Bediüzzaman Said Nursî'nin eserleri ile ilgili söylediği "...Dâvâ değil, dâvâ içinde bürhandır" sözlerindeki dava ve bürhan kavramları, Nursî'nin mahkeme müdafaaları ve ortaya koyduğu iman hizmetinin çerçevesi açısından farklı yönleriyle incelenmeye değer niteliktedir. Bediüzzaman'ın eserleriyle ilgili genel bir değerlendirme sonucunda delil, bürhan, akıl, dava kavramlarına birlikte bakıldığında, ideolojiye dayalı bir Risale-i Nur davasından ziyade, bürhana, delile dayalı bürhan ve 'nübüvvet mesleği'nden (ekolünden) söz etmek mümkündür. Bu meslek/ekol, içinde tecdid ve ıslahı da barındıran, kendisini sürekli yenileyen (tecdid-i iman) dinamik bir meslektir. Bu yönüyle Bediüzzaman'ı, siyasi iktidarı geçici olarak ele geçiren kuvvetlere karşı, sadece yaptığı savunmalarla anmamak gerekir. O'nun, geçmişi eleştiren, anlamlandıran ve günümüze de ışık tutacak nitelikteki metinlerini, yeniden güncelleyip, yeniden yorumlayıp, güncel sorunlarımıza çözüm bulacak şekilde yeni bir okuma metodu geliştirerek, anlayarak, anmaya çalışmak daha doğru bir okuma biçimi olacaktır. Bu çalışma Risale-i Nur'da geçen dava ve bürhan kavramlarından hareketle Bediüzzaman Said Nursî'nin öncülüğünü yaptığı hareketin Siyasal İslam vb. anlayışlardan farkını ve temel özelliklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dava, Delil, Akıl, Bürhan, Siyasal İslam, Savunma Hukuku

Abstract

The concepts of claim and proof in Bediuzzaman Said Nursi's words about his books "... they are not a claim, they are the proof within the claim" is worth examining from different aspects in terms of Nursi's court defenses and the framework of the faith service he demonstrated. As a result of a general evaluation of Bediuzzaman's Works; when the concepts of proof, reason, and litigation are looked at together, it is possible to say that Risale-i Nur Movement is proof-based rather than an ideology-based case. This school is a dynamic movement that constantly renews itself, which also includes tajdid and improvement. In this respect, Bediuzzaman should not be commemorated only for his defenses against the forces that temporarily seized political power. It would be a more accurate way of reading to try to understand his texts, which criticize the past, make sense of it and shed light on the present, by updating, reinterpreting and developing a new reading method to find solutions to our current problems.

This study aims to reveal the difference and basic features of the movement pioneered by Bediuzzaman Said Nursi from Political Islam and similar understandings, based on the concepts of claim and proof in Risale-i Nur.

Key Words: Claim, Testimony , Reason, Proof, Political Islam, Defense Law

1- Kavramlar

A- Dava-Davet

Dava kelimesi, Arapçada da'a, da'wa kelimesinden Türkçeye geçmiştir. Da'wa, dua, istemek, yardım istemek, çağırmak manasındadır.⁽¹⁾ Da'wa kelimesi, dua anlamına gelen, fa'al vezninin masdarıdır ve çokça istemek, talep etmek, meydan okumak anlamında kullanılmaktadır. Böylece dua, da'a istemek anlamına gelirken, da'wa (dava), çok istemek, talep etmek ve meydan okumak anlamına dönüşmektedir. Yine 'davet' de dua kelimesinin fa'lat vezninden gelmekte ve 'çağrı' anlamında kullanılmaktadır.⁽²⁾

Kur'an-ı Kerim'de de dua kelimesi, nida, yalvarma-yakarış, isteme, talep etme, davet (çağrı) manalarında kullanılmaktadır. İsfahani, 'dava'nın dua anlamına geldiğini, dua ile aynı kökten gelen 'iddia' kelimesinin de bir şeyin kendisine ait olduğunu iddia etmesi ve savaşta, kişinin kendisini tanıtmaması olarak anlatmaktadır. Ona göre, di'vet kelimesi de soy iddiasında bulunma anlamına gelmektedir.⁽³⁾

Dava kavramı da davet kavramı da bu ilk anlamlarına ilaveten, 19.yüzyılın sonlarında siyasi bir özelliği de içine alacak şekilde genişlemiştir. Benzer bir dönüşümü, ittihad, ittihad-ı İslam, ümmet, kuvvet, millet, vatan, hilafet gibi kavramlar da yaşamıştır. Bunlar da modern dönemde, Osmanlı İmparatorluğunun yıkılma sürecinin başladığı bir dönemde, 'ulus-devlet'leşme, modernleşme ve devletin selameti uğruna, dönüşüme uğramış kavramlardır.⁽⁴⁾ Yine bu dönemden itibaren, 'İslamiyet' yerine 'İslamlık' ve daha çok bir kimlik/aidiyeti ifade eden 'Müslümanlık' tabirinin de kullanılmaya başladığını belirtmek gerekir.

Bütün bunlarla birlikte düşünüldüğünde, dava ve davet kavramlarının, Osmanlı Devletinin son döneminden günümüze kadar, zaman içinde dönüştüğünü ve siyasal anlamları da içine alacak şekilde değiştiğini/genişlediğini ifade edebiliriz. 'Siyasal İslam' üst başlığında ele alınan İslamcılık düşüncesi ve bu düşüncenin alt başlıklarından olan dava, davet gibi kavramlar, dinin siyasete alet edilmesi ile birlikte incelenmeyi hak ediyor.

Ayrıca, dava kavramının hukuki bir anlamı vardır. Buna göre, hukuki ihtilaf olan bir meselede, iki taraf arasında bu ihtilafın çözülmesi için, bir mahkeme huzurunda bir iddiada bulunmaktır. Bunun yanında, ceza hukuku bakımından, birisini bir suç ile itham ederek, cezalandırılmasını istemek için dava açılabilir. Bunun ceza hukuku bakımından bir anlam ifade etmesi için, bir iddianamenin hazırlanması ve bir mahkemede bunun dava-ya dönüşmesi gerekir. Devlet ile özel şahıslar arasında, ya da devletin farklı kurumları arasındaki ihtilaflar da bir dava yoluyla, mahkemeye taşınarak,

Osmanlı İmparatorluğunun yıkılma sürecinin başladığı bir dönemde, 'ulus-devlet'leşme, modernleşme ve devletin selameti uğruna, dönüşüme uğramış kavramlardır.

1 Dava ve davet kelimelerinin Kamus-ul A'lamdaki anlamları için bkz. <https://archive.org/details/LissanuAlArab/Lisanalarab02/page/n645/mode/2up?view=theater&q=%D8%A7%D9%84%D8%AF%D8%B9%D9%88%D8%A9>

2 <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/davet>

3 Müfredat, Kur'an İstilahları Sözlüğü C. 1, Rağıb El İsfahani, Çıra Yay, 2006, s. 435 vd.

4 Benzer kavramların dönüşümü için bkz, İttihad-ı İslamcılık ve Risale-i Nur(1), Köprü Sayı: 140 • Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos 2018 • ISSN: 1300-7785 • ss. 5-28, <http://www.rne.com.tr/wp-content/uploads/2018/06/Ahmet-Nazl%C4%B1.pdf>, Bu tür kavramların daha detaylı bir incelemesi için, bkz İsmail Kara, Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi 1 (İstanbul: Dergah Yayınları, 2017).

Delil ve bürhanın bu önemine

binaendir ki,

İslam düşünce mirasını bürhansız, delilsiz bir şekilde okumak, anlamak mümkün değildir.

karşılıklı iddialarda bulunulur ve çözüm için, mahkemenin karar vermesi istenir.

B- Delil-Bürhan Kavramları

Delil, kendisiyle bir şeyin bilgisine ulaşılan şeydir. Lafızların manaya delaleti, işaret, remiz, kinaye ve hesap konusundaki sayıların delaleti de böyledir.⁽⁵⁾ Buna göre, bilinmeyene ulaşmak için, bilinenden yola çıkmak gerekir. Bilinen, bilinmeyenin delilidir, gösterenidir. Alem-i şehadetten, alem-i gayba ulaşmak, ancak delalet yoluyla olur. Ve alem-i şehadetten aldığımız delillerle, alem-i gayp anlaşılır. Özetle delil, anlamadığımız bir şeyi anlamak için, kullandığımız şahitler, işaretler ve yol göstericilerdir.

Bürhan ise güçlü delil, reddedilemez kesin delil anlamına gelmektedir.⁽⁶⁾ Bürhanın delil olma özelliği, o kadar güçlüdür ki, ışık gibi, aydınlatır ve başka şeyleri de gösterir.⁽⁷⁾ Elbette ki, bürhan da delil gibi, ispatlanması gereken bir şeyin, iddianın, ispatlanması aracıdır. Bir konunun anlaşılması için, aklın şehadetine başvurulması ve birçok şeyin akli delillere müracaatla anlatılması, dinin de bir gereğidir. Zira akli olmayanın, dini de yoktur.

Hatta Sa'd-ı Taftazani'nin, "iman, cüz'-i ihtiyarının sarfından sonra, kalbe ilka edilen bir nurdur"⁽⁸⁾ derken, belirttiği cüz'-ü ihtiyari, aklederek, bir delile müsteniden kullanılan cüz'-ü ihtiyaridir. "Eğer iddianızda sadık iseniz, bürhanınızı getirin!"⁽⁹⁾ "Muhakkak ki, Rabbinizden bir bürhan indi/geldi"⁽¹⁰⁾ gibi alem-i şehadetten delil gösteren ve akletme ile ilgili ayetlerin tamamı da dikkate alındığında, Kitabın (Kur'an'ın) delillerden müteşekkil bir bürhan olduğu görülecektir. Ve yazılı olan Kur'an'ın, yaratılmış olan Kur'an (kainat) ile birlikte Allah'ı gösterdiği ve ona bürhan olduğu anlaşılmaktadır.⁽¹¹⁾

Delil ve bürhanın bu önemine binaendir ki, İslam düşünce mirasını bürhansız, delilsiz bir şekilde okumak, anlamak mümkün değildir. Ve bu mirası, parçalayarak anlamak da mümkün değildir. Bu doğrultuda, tasavvufsuz bir İslam düşüncesi mümkün olmadığı gibi, bürhansız bir İslam düşüncesi de mümkün değildir. Öyle ise, delilin İslam düşünce mirasındaki karşılığını dikkate aldığımızda, "İslam nedir?" diye varid olan suale, "İslam delildir, bürhandır" dememiz, bir hiçbir şekilde mübalağa değildir. Bundan dolayıdır ki, Muhammed Abid El Cabiri, İslam düşünce mirasını, Beyan, İrfan ve Bürhan olarak üç ana kategoriye ayırmaktadır.⁽¹²⁾ Benzeri bir ayrımı,

5 İsfahani, s.438, Lisan-ül Arap, <https://archive.org/details/LissanuAlArab/Lisanalarab02/page/n671/mode/2up>

6 İsfahani, s.132, <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/b%C3%BCrhan>

7 Nişanyan sözlüğünde, bu kelimenin, Habeşçeden Arapçaya geçtiğine dair iddialardan söz edilir. Çünkü, Bürhan, Habeşçede ışık, aydınlık anlamındadır ve eş kökenlidir. <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/b%C3%BCrhan>

8 <http://www.erisale.com/#content.tr.6.69>

9 Bakara 111.

10 Nisa, 174.

11 Bediüzzaman'ın, mahza akıl dolu bu açıklamaları, zaman zaman onun, aklın yetersizliğine dair yaptığı akıl eleştirileri ile karıştırılmaktadır. Bediüzzaman'ın, Batılı akla yaptığı eleştirisi; dini, bilgi alanının dışına atan ve yok sayan felsefi, materyalist aklardır. İslam toplumlarındaki cehaletle mücadele için önerilen akıl, bu akıl değildir.

12 Arap-İslam Kültürünün Akıl Yapısı, Arap İslam kültüründeki bilgi sistemlerinin eleştirel bir analizi, Muhammed Abid El-Cabiri, Kitabevi, ikinci baskı.

Bediüzzaman da katre, zühre ve reşha mesleği olarak adlandırmakta ve benzer anlamları sembolik bir dil kullanarak anlatmaktadır.⁽¹³⁾

Kavramlar bölümünü bitirirken, davanın, iddianın aslında kavli bir dua olduğunu, bu duayı fiili dua ile desteklemek gerektiğini ifade etmemiz gerekir. Yani kavli duayı eylemsel olarak desteklemek, delil ile bürhan ile desteklemek gerektiğini söylememiz mümkündür. Delil ile bürhan ile desteklenmeyen dualar, iddialar, davalar, davetler, çağrılar eksiktir.

2- Risale-i Nur'da Dava ve Bürhan Kavramları ve Bunların Tazammunları.

‘...yazılan Sözler tasavvur değil, tasdikdir. Teslim değil, imandır. Marifet değil, şehadettir, şuhuddur. Taklit değil, tahkiktir. İltizam değil, iz’andır. Tasavvuf değil, hakikattir. Dâvâ değil, dâvâ içinde bürhandır. ...’⁽¹⁴⁾

Dimâğda merâtib-i ilim muhtelifedir, mültebise

Dimâğda merâtip var, birbiriyle mültebis, ahkâmları muhtelif. Evvel tahayül olur, sonra tasavvur gelir.

Sonra gelir taakkul, sonra tasdik ediyor, sonra iz’an oluyor, sonra gelir iltizam, sonra itikad gelir.

İtikadın başkadır, iltizamın başkadır. Her birinden çıkar bir hâlet. Salâbet itikaddan,

Taassup iltizamdan, imtisal iz’andan, tasdikten iltizam, taakkulde bîtaraf, bîbehre tasavvurda,

Tahayülde safсата hâsıl olur, mezcine eğer olmaz muktedir.

Bâtıl şeyleri güzel tasvir etmek, her demde,

Sâfi olan zihinleri cerhtir, hem idlâli.⁽¹⁵⁾

Yukarıdaki ifadeler, Bediüzzaman’ın kullandığı dava ve bürhan kavramlarına nasıl bakmamız gerektiğine dair ipuçları vermektedir. Bir taraftan, tasavvur, dava, teslim, marifet, tasavvuf ve taklit, iltizam, tasavvuf; öte yandan tasdik, iman, şehadet, şuhud, tahkik, iz’an, hakikat ve bürhan kavramları iki ayrı kategori olarak ortaya çıkmaktadır.

Kavramsal olarak baktığımızda, ilk gruba giren kavramlardan, mesela, tasavvur, bir fikrin tasdik edilmeksizin, güçlü bir şekilde tasvir edilmesi, resmedilmesi veya zihinde canlandırılmasıdır. Başka bir deyişle, içinde tasdik barındırmayan bir iddia ve fikrin bolca tasvir edilmesidir. Genellikle, delili olmayanlar fikirlerini çok tasvir ederek ikna etmeye çalışır. Oysa ki, delilin, tasvire ihtiyacı yoktur. Teslim, taakkul/akıl mertebesine varmadan, ulaşılan bir teslimiyet makamını ifade etmektedir. Ki bu mertebe, iman düzeyini değil, zorunlu bir teslim olma halini ifade etmektedir.

Marifet, şehadet/şahitlik mertebesine varmamış, kalben tasdik edilmiş bir bilgi düzeyine işaret etmektedir. Taklit, akledilmeden kabul edilen ve tahkik edilmeden elde edilen bir bilgi düzeyini göstermektedir. İltizam, kalben ve aklın kabul etmeyi değil, sadece bağlılığı, taraftarlığı ifade eden

*Taklit,
akledilmeden
kabul edilen ve
tahkik edilmeden
elde edilen bir
bilgi düzeyini
göstermektedir.*

13 <http://www.erasale.com/#content.tr.1.453>

14 <https://kulliyat.risaleinurenstitusu.org/mektubat/yirmi-sekizinci-mektub/365>

15 <https://kulliyat.risaleinurenstitusu.org/sozler/lemeat/647>

Tahkik, bir şeyi sorgulayarak, derinlemesine araştırdıktan sonra kabul etmektir. İz'an, aklettikten sonra, kalben varılan bir mertebedir ki, 'akleden kalb' tabiri de kalbin bu özelliğini nazara vermektedir.

bir taklit düzeyidir. Tasavvuf, 'akletmeyen bir akılı temsil eder ve akılla varılanı değil, sezilerle/sezgilerle varılan bilgi düzeyini göstermektedir. Son olarak, 'dava', bürhan mertebesine ulaşmamış bir davet, çağrı ya da iddia düzeyinde kalmaktadır.

İkinci kategori kavramlar ise, bürhan düzeyini gösteren kavramlardır. Mesela tasdik, akletme eyleminden sonra, bir fikrin kabul edilmesidir, doğrulanmasıdır. İman, sadece teslim olma düzeyini ifade etmiyor, ya da sadece taraftarlığı ifade eden bir iltizam düzeyini ifade etmiyor; aklen tasdik ettikten sonra ve kalben iz'an ile ulaşılan bir makamı ifade ediyor. Şehadet, kainatın, Allah'ın varlığına ve isimlerine delil olduğuna, şahit olduğuna şahitlik yapmak ve onu davranışları ile tasdik etmektir.

Tahkik, bir şeyi sorgulayarak, derinlemesine araştırdıktan sonra kabul etmektir. İz'an, aklettikten sonra, kalben varılan bir mertebedir ki, 'akleden kalb' tabiri de kalbin bu özelliğini nazara vermektedir. Bu mertebedeki bilgi düzeyi, sadece bir taraftarlıktan ibaret kalmaz. Hakikat dediğimiz şey, hem akli delillerle hem de nakli (kalbi) deliller ile vardığımız bir mertebedir. Ki bu, bilginin yakın/kesinlik mertebesini gösterir. Burada, tasavvuf, hakikate giden yolda bir ara duraktır. Ara durağı, son durak olarak görmek, imanın, hakikatin anlaşılması anlamına geliyor. İşte bu gruptaki kavramlar, bürhanî bilgi düzeyini bize göstermektedir.

Görüldüğü gibi, bürhan/delil, imanın bir parçası ve olmazsa olmazıdır. Ve akıl, delilin/bürhanın olmazsa olmaz bir parçasıdır. Hatta Bediüzzaman'da akıl, nakli bile yorumlayan, yorumlarken, sınırlayan bir akıldır. Bu sınırlama, aslında beşer aklının bir tür tanımlamasıdır. Her tanımlama, aynı zamanda bir sınırlamadır. Zira naklin ne olduğu hususu da yine akıl ile anlaşılacak bir husustur. Aksi taktirde, nakil, apaçık berrak bir husus olsaydı, imtihan sırrına aykırılık teşkil ederdi.

Bediüzzaman'ın Muhakemat'ında geçen, 'Akıl ve nakil teâruz ettikleri vakitte, akıl asıl itibar ve nakil tevil olunur.' cümlesi, bu gerçeği dile getirir. Cümlelerin sonundaki 'O akıl, akıl olsa gerektir' cümlesinin, birinci cümlelerin bir istisnası kabul edenler, bazen yorumda o kadar ileri gidilmektedir ki, birinci cümlelerin anlamını tamamen tersine çevirecek gibi oluyor. Oysa ki, cümle gayet açıktır. Akıl ile nakil çatıştığında, akli esas alacak olanın da esas akıl olması gerektiği vurgulanmaktadır. Kaldı ki, bu muhakeme biçimi de bir akıl yürütme eylemidir. Aksi taktirde, hangi aklın 'esas akıl' olması gerektiğine dair yürütülecek tartışmalarda, bir aklın 'esas akıl' olduğuna karar vermek, istibdat üretir. Bir akıl sahibinin, yorumunu tekelleştirmesi ve tartışılmaz kılmasıdır. Beşerî düzlemde bu, ilmî bir istibdattır. İtikadî düzlemde bu, Allah adına konuşmak ve ona vekaleten hüküm vermektir. Oysa ki, O, peygamberler dahil, kimseyi kendisine vekil tayin etmemiştir.⁽¹⁶⁾

Bu bölüme kadar, akıl ile ilgili bu denli vurgulamaların sebebi, bürhandır ve mündemich olduğu akletme eyleminden dolayıdır. Bundan dolayı, akletmeyen bürhana ihtiyacı yoktur. Bürhanın olmadığı yerde, taklit; taklidin olduğu yerde de bir delile dayanma ihtiyacı olmayan dava ve iddia

16 En'am 165: 'Biz seni onlar üzerinde bir gözetleyici kılmadık; sen onlar üzerinde bir vekil de değilsin.'

vardır. Bir delile/bürhana dayanan iddia, artık iddia makamından bürhan makamına terfi etmiş demektir.

Bir delile dayanmayan iddialar ise, iddia ve dava düzeyinde kalır. İddia düzeyinde kalan dava, bir tür ideolojidir. Dinî ya da seküler ideolojiler, kendi görüşleri doğrultusunda siyasal iddialar üretirler. Siyasal iddia üretenler, bireyin çok fazla akletmesini değil, sadece tabi olmasını ister. Bu yüzden İslam düşüncesinin, siyasal bir iddia olarak ortaya çıkması ve kendisine sadece mukallitler üretmesi, kendi tabiatına aykırıdır. Ancak “siyasal İslam” iddiası/davasası ise, dinî kavramları kullanmasına rağmen, dini araçsallaştıran dünyevi bir ideolojidir.

İdeolojik amaçlar doğrultusunda, dava için, dinin araçsallaştırılması halinde artık dinî kavramların kullanılmasında bir beis yoktur. Bu halde artık genellikle makyavelist yaklaşımlar baskındır. XIX. Yüzyılın sonlarından itibaren başlayıp günümüze kadar gelen, siyasal İslam davası, kendisini dinin hamisi, ‘Batı’nın saldırısı’ karşısında dinin savunucusu olarak gören bir davadır. Bu dava; dini, meraklı muhataplara anlatmaktan ziyade, karşısına koyduğu dünyaya karşı sürekli tepkisel bir davranış üreten bir davadır.

Risale-i Nur’un tamamı incelendiğinde, dava kelimesi, bazen Allah’ın varlığını ve birliğini ispatlamakta, bazen peygamberlerin kendi iddialarını ve davalarını ispatlamak için mu’cize göstererek ispatlamakta, nübüvvetin ispatlanmasında, ahiretin varlığını ispatlamakta kullanıldığını görmekteyiz. Mesela, Nübüvvet davası, ebedi hayatı kazanma ve kaybetme davasıdır. Ancak, Kur’an, sadece dava düzeyinde kalmaz ve bunları ispatlamak ister.

“Mu’cize, dâvâ-yı nübüvvetin ispatı için, münkirleri ikna etmek içindir, icbar için değildir. Öyle ise, dâvâ-yı nübüvveti işitenler için, ikna edecek bir derecede mu’cize göstermek lâzımdır”⁽¹⁷⁾ Bu yüzden, dinde icbar yoktur, ikna vardır. Davada ise, icbar vardır, ikna yoktur.

“Hattâ o dâvâ o derece tehlikeye düşmüş ki, bir ehl-i keşfin müşahede-siyle, bir yerde ecel elinden terhis tezkeresini alan kırk adamdan bir adam kazanabilmiş, otuz dokuzu kaybetmiş.”⁽¹⁸⁾ Bu ve buna benzer yerlerde geçen ‘dava’ kavramı ise, genelde, davayı kazanmak ve kaybetmek şeklinde kullanılır. Yani, burada da siyasal anlamda bir ‘dava’ anlayışı yoktur.

Mesela, aşağıdaki örnekte, ispatı olmamasına rağmen, bir iddiada bulunmanın, bir fikri dava etmenin, dava-i mücerret olduğu ve bunun tahakküme yol açacağı ifade edilmektedir.

Hem, şerikler “müstağniyetün anhá” ve “mümteniâtün bizzat”, yani hiç onlara ihtiyaç olmadığı gibi, vücudları muhâl oldukları halde onları dâvâ etmek, sırf tahakkümidir. Yani aklen, mantiken, fikren o dâvâyı ettirecek bir sebep olmadığı için, mânâsız sözler hükmündedir. İlm-i usülce “tahakkümü” tâbir edilir. Yani, mânâsız dâvâ-i mücerredir. İlm-i kelâm ve ilm-i usûlün düsturlarındandır ki, denilir:

17 (<http://www.erisale.com/#content.tr.1.800>)

18 (<http://www.erisale.com/#content.tr.12.266>)

*İdeolojik amaçlar
doğrultusunda,
dava için, dinin
araçsallaştırılması
halinde artık
dinî kavramların
kullanılmasında
bir beis yoktur.*

İdeoloji, kimliksel bir aidiyet ortaya çıkarır. Ve bu aidiyete göre, 'bizden olan' ve 'öteki' şeklinde bir kimlik tanımlaması yapar.

لَا عِبْرَةَ لِلْإِحْتِمَالِ الْغَيْرِ النَّاشِئِ عَنْ دَلِيلٍ وَلَا يُنَافِي الْإِمْكَانُ الدَّائِيَّ
الْيَقِينِ الْعِلْمِيِّ

Yani, "Bir delilden, bir emarenden neş'et etmeyen bir ihtimalin ehemmiyeti yok; kat'î ilme şek katmaz, yakîn-i hükmiyi sarsmaz."⁽¹⁹⁾

Bu ve buna benzer metinlerden çıkaracağımız sonuçlar şöyle özetlenebilir:

Dava, ispata muhtaç bir iddiadır. Davadan sonra, hüküm olması için, bir sonuca ulaşmak için, davanın ispat edilmesi lazım. Sırf dava, tek başına çok fazla bir anlam taşımaz.

İman davası da olabilir, küfür davası da olabilir. Sonuçta, ikisi de ispata muhtaçtır. Kim davasını ispatlarsa, onun iddiası değer kazanır ve onun davası anlamlıdır. Mesele, davanın ispatlanmasıdır. Öyle ise, 'Dava', tek başına yüceltilmemeli ve idealize edilmemeli, davanın ispatlanması hedeflenmelidir.

Dava, yüceltilirse ve idealize edilirse ne olur?

Davaların yüceltilmesi, ideolojileri ortaya çıkarmaktadır. İspatsız, kuru kuruya inanma, körü körüne inanma, akıldan çok duygunun belirleyici olması da ideolojilerin en belirgin özelliklerindedir. İdeoloji ile, fert, kitle içinde silik bir varlık olur, cemaat, cemiyet ve toplum da böyle fertlerden müteşekkil kitleye döner. Kitlelerin, dava ve ideolojiye sevk edilmesi ise kolaylaşır; zira, kitle psikolojisi, akla değil, hissiyata bakar. Kim onların hissiyatını okşarsa, oraya doğru meylederler. Özellikle küresel ölçekteki ideolojilerin liderleri, kendi müntesiplerini, bir dava uğruna bir arada tutma eğilimi gösterirler. Bu tür liderlerin çoğu, farklı milletlerden, farklı ülkelerden insanları bir ideoloji etrafında tutmak için, bir konsolidasyon aracı olarak dava kavramını kullanmaktadırlar.

Bu yüzden, 'Ed-din', ideolojiden farklıdır. Din, akla hitap eder ve insanın akletmesini ister. İdeoloji ise, insanın hissiyatına hitap eder ve hissiyatı okşar. Liderler, kendi ideolojisindeki insanların daha çok duygularına hitap eder ve onları galeyana getirmek için uğraşır.

İdeoloji, kimliksel bir aidiyet ortaya çıkarır. Ve bu aidiyete göre, 'bizden olan' ve 'öteki' şeklinde bir kimlik tanımlaması yapar. Bu, en nihayetinde kimlik siyasetini doğurur. Din ise, eşref-i mahlukat olarak 'insan'ı esas alır ve onu muhatap olarak görür. Dinin nezdinde, bütün insanlar, dinin muhatabıdır. Dava ve ideoloji ise, kendisinden olmayan bütün insanları, mücadele edilecek insanlar olarak muhatap alır ve bunlara göre, yer yüzü, bir mücadele alanıdır.

Aslında, ideolojinin temelinde de dinin temelinde de 'idea' vardır. Ancak, din, bu 'idea'yı, insanın geliştirmesini ister ve kendi kabiliyetlerini, bu 'idea' ile ortaya çıkarmasını ister. Fikir, bu 'idea'yı ortaya çıkardığında, kendi cüz-i ihtiyarisinden vazgeçmemelidir. Ve sürekli bir biçimde, kendisine sunulan seçme hakkını kullanan bir insanın 'kendi fikri' olur. Ancak, ideolojisi olanın, 'dava'sı olur. Ve bu dava uğruna, cüz-i iradesini çok fazla

kullanmadan ya da bazen bir kitlenin peşinden giderken cüz-i iradesini hiç kullanmadan sevk olunur.

Bu anlamda, idea, fikir demektir. Ama idea, ideolojiye dönünce, fikir de kuru bir bağnazlığa ve taassuba yerini bırakır. Din, bizden taassup istemektedir ve körü körüne bir bağlılık istemektedir. Kainatta sürekli bir biçimde cereyan eden, yaratılış hadiselerine karşı imanını tazelemesini istemektedir. Bu, sürekli bir zihinsel canlılık demektir. İmanın sürekli tazelenmesi, kainatta sürekli bir değişim/devinim içinde olan hareketliliğin, akıl ile anlaşılması ile mümkündür.

İdeoloji, çoğu kere siyasi partilerde olur. Ancak, derneklerde, vakıflarda, sosyolojik anlamdaki cemaatlerde ve hatta 'dinî cemaatler'de de olabilir. Her kim ki, bizden aklımızı fazla çalıştırmamızı istemiyorsa, bilin ki, o bizi kendi ideolojisine ve davasına çağırılmaktadır. Din, akla hitap eder, akıllı olana hitap eder. Din, aklımızı, başkasının cebine koymamızı istemez. Kendimizi 'dinî olan'ın içinde farz ettiğimizde bile, bazen, ideoloji elbisesi giymiş olabiliriz. Bu yüzden Bediüzzaman, '...Hatta benim sözümü de, ben söyledim için hüsn-ü zan edip tamamını kabul etmeyiniz.'⁽²⁰⁾ der.

Akledilebilen bir din meşrudur ve fitridir. 'Akletmez misiniz?', 'Te-debbür etmez misiniz?', 'Tezekkür etmez misiniz?' gibi ayetler ile din, kendi hakikatlerini, insan aklı ile test etmektedir. Bu test sonucuna göre, dinde bir merteye katederiz. Din, bize, sadece 'dava' olarak nitelendirilebilecek bir makam sunmaz. Din, bu iddialarını ispatlamak için, sayısız delilleri sunmakta ve aklımızla, bu iddiaların doğruluğunu test etmemizi istemektedir.

Kur'an-ı Kerim'de, kainat kitabına sürekli göndermeler yaparak, akıl ile bunları idrak etmemiz istenmektedir. Böylece akıl, her iki kitap arasında bağlantılar kurarak, Allah'ın maksudını anlamaya, esmaü'l hüsnasının anlaşılmasına sevk edilmektedir. Esasen, aklın bir manası, iki şeyi bir birine bağlamak demektir. Kur'an'da, kainat kitabına vurgu yapan sayısız ayetler, aklımızın, her iki kitap arasında bağlantı kurmasını istemektedir. Ve körü körüne bir iman istemektedir. Aklın diğer bir manası da zararlı şeylerden sakınmaktır. (Devenin, zarar görmemesi için, ayaklarının çapraz olarak bir birine bağlanması gibi)⁽²¹⁾ Bu anlama gelebilecek birçok ayet de aklımızı kullanarak, zararlı şeylerden sakınmamızı istemektedir.⁽²²⁾

Risale-i Nurlarda, dava kelimesinin, Bediüzzaman'ın, mahkeme safhalarında da kullanıldığını belirtmiştik. Ancak bu dava, teknik bir hukuk kavramıdır ve savunma hukukuna ilişkindir. Bu kavramı, önceki 'İslam davası' ile birlikte/birleşik bir anlamda kullanıp, buradan bir siyasi İslam davası çıkarılması mümkün görünmemektedir. Zira, onun mahkeme safhalarında kullandığı dil ile Kur'anî kavramları anlattığı ve bütün yer yüzündeki

İdeoloji, çoğu kere siyasi partilerde olur. Ancak, derneklerde, vakıflarda, sosyolojik anlamdaki cemaatlerde ve hatta 'dinî cemaatler'de de olabilir.

20 <http://www.erasale.com/#content.tr.15.459>

21 Bkz. Lisan-ül Arap, Akıl maddesi, <https://archive.org/details/LissanuAlArab/Lisanalarab04/page/n871/mode/2up?view=theater>

22 Aklın her iki manası için, Kur'an'da bir çok ayet mevcuttur. Örnek olarak şu ayetlere bakılabilir. Bakara 44, 73, 76, 164, 179, 242, Al-i imran, 65, En'am 32, A'raf 169, Yunus 19, Hud 51, Yusuf 109, Ra'd 19, İbrahim 52, Nahl 12, 67, Taha 128, Enbiya 10, 67, Mü'minin 80, Nur 61, Şuara 28, Kasas 60, Ankebut 35, Sad 29, Zümer, 9, 18, 43, Mü'min 54, 67, Hadid 17, Talak 10, Mülk 10, Fecr 5,

Bediüzzaman'ın mahkemelerde kullandığı dilden yola çıkılarak, 'savunma hukuku' anlamında bir hukuki düşünce yapısı çıkarılamasa da, O'nun hayatında, savunma hukukuna ilişkin çok örnek olay görmek mümkündür.

insanları muhatap aldığı dil farklıdır. Her bir dili, kendi bağlamında değerlendirmek gerekir.

Hukuk tekniğinde kullanılan dava/iddia kavramına gelirsek, burada, iddia makamı ve ispat makamı diye iki ayrı makamdan söz edebiliriz. Dava, iddia makamındadır. Savcılık da müdde-i umumdur, iddia eder. Tarafların, iddialarını ispat edebileceği bir muhakeme asıldır. Eğer, dava ve iddia düzeyi, yeterli bir düzey olsaydı, muhakeme süjelerine ihtiyaç kalmazdı. Hakime, avukata ihtiyaç olmazdı. Oysa ki, biliyoruz ki, her iddia, ispata muhtaç ve bir muhakeme süzgecinden geçirilmek zorundadır. Bu yüzden, hukuken de dava tek başına bir anlam taşımamaktadır. İçinde davanın olduğu, savunmanın olduğu ve adaletle hükmeden bir hakimin olduğu, 3 taraflı bir muhakeme süreci asıldır. Bu üçlüden birisinin eksik olması, muhakeme sürecini zedeler ve adil kararların alınmasını engeller.

3- Sonuç

Bediüzzaman'ın mahkemelerde kullandığı dilden yola çıkılarak, 'savunma hukuku' anlamında bir hukuki düşünce yapısı çıkarılamasa da, O'nun hayatında, savunma hukukuna ilişkin çok örnek olay görmek mümkündür. Bu bakımdan, bu örneklerden yola çıkılarak, bir 'Risale-i Nur Davası' kavramsallaştırılması çıkarılıp çıkarılmayacağı araştırılıp incelenmelidir.

Bediüzzaman'ın iddiası, sadece mahkeme salonlarında dile getirdiği iddialar değildir. Mahkeme salonlarında dile getirilen hususlar, savunmacı bir dil kullanılarak geliştirilen fikirlerdir. Ancak, Bediüzzaman, sadece 1923-1960 yıllarına mahsus şeyler söylememektedir.

O, bin yıldır rahnelenen, taklid dönemine giren, yeni olaylara karşı kendisini yenileyemeyen, İslam düşünce tarihine bir eleştiri getirmektedir. Gerek Eski Said döneminde yazdığı Muhakemat, Hutbe-i Şamiye, Münazarat gibi eserlerle, gerekse İkinci Said döneminde yazdığı Nur risaleleri ile, İslam düşünce mirasına çok önemli katkılar yapmaktadır. Bu amaçla, gerek ehl-i kelamı, gerekse İslam filozoflarını açıkça eleştirmektedir.

Mesela, 'Saykalı'l İslamiyet' olarak nitelediği Muhakemat isimli eseriyle, İslam düşünce yapısındaki usul problemlerini dile getiren Said Nursî, bunları köklü eleştirilere tabi tutar ve metodolojik bir sistem önerisinde bulunur. Mesela Münazarat ile, devlet/saltanat merkezli bir İslam düşüncesini, Emevi saltanatının dört halife devrini kapatmasını ve saltanat sistemine geçilmesini eleştirir ve zamanın ve şartların, Şeriata uygun bir şekilde köklü değişikliğe gitmemizi gerektirdiğini belirtir. Ve saltanat sistemine karşı cumhuriyeti ve devletçiliğe karşı da şahsi teşebbüsü öne çıkarıp, bireyi merkeze almamız gerektiğini güçlü bir şekilde savunur.

Bunun yanında yine Münazarat'ta, Ermenilerin vali olabilmesi meselesine sıcak bakmakta ve idareciliğin, teknik bir mesele olduğuna, dinî bir mesele olmadığına, liyakat kimde ise onun idareci yapılmasının şeriata daha uygun olduğuna dair içtihatla bulunur. Mesela Hutbe-i Şamiye ile, İslam dünyasındaki sorunların çoğunu, savunmacı bir düşünce yapısı ile, Batı kaynaklı olarak değil, Müslümanlardan kaynaklı problemler olarak görür ve dolayısıyla, çözümün de Müslümanların elinde olduğunu ifade eder.

İkinci Said döneminde yazdığı Nur risaleleri ile, Fıkıh eksenli bir İslami dünya anlayışı yerine, iman ve ahlaki temel alan bir düşünce sistematiği kurmaya yönelir. Bu doğrultuda, gerek İhlas Risaleleri gibi, ehl-i iman arasındaki ilişkilerin düzenlenmesinde çok kritik olan ihtilaf ahlakını tarif eden, gerekse Uhuvvet Risalesi gibi yine Müslümanların arasındaki sosyal ilişkilerin, siyasetle kirletilmemesi gerektiğini anlatan Risaleler yazmıştır. Yine bu doğrultuda, Hücumat-ı Sitte eseriyle, Müslümanlarda var olan korku, tama, Türk milliyetçiliği gibi hastalıklara karşı durarak, güçlü bir birey/ferd inşasını hedeflemiştir.

Yine bu dönemde yazdığı eserlerin bir çoğunda, eski İslam düşüncesinin, beyanı ve literal anlayışına ve sırf metin eksenli bir Kur'an anlayışına karşı, Kainat kitabını, Yaratıcının diğer bir kitabı olarak görüp, iki kitap arasında ihtilaf olmadığını vurgulayarak, Kur'anın, Yaratıcının delillerini kainatta görmemiz gerektiğine dair orijinal fikirler geliştirmiştir.

Aynı dönemde, İslam düşüncesi geleneğinde, fıkıh eksenli bir şeriat anlayışına ilaveten, şeriat-ı tekviniyeyi de ikame eden de Bediüzzaman'dır. Bunun için, zamanların değişmesiyle, şeriatlerin de değişeceğini vurgular ve buna, zaman zaman şeriat-ı tekviniyeden örnekler verir.

Bu örneklerde de ortaya konduğu gibi, Bediüzzaman'ın dile getirdiği hususlar milli sınırları aşan bir niteliğe sahiptir. Ve savunduğu fikirler, asırlardır Müslüman zihni geri bırakan statükoya karşı bir duruştur.

Osmanlı'nın yıkılışına şahit olan Bediüzzaman, meşrutiyet, meşveret, hürriyet, cumhuriyet gibi kavramları yeniden yorumlayarak, bu kavramların İslam'a uygun olduğunu ve bunlarla adalet-i mahzayı gerçekleştirmenin mümkün olduğunu, insani, vicdani ve dinin temel kavramlarını dayanak göstererek savunur.

Bu makalede, başından beri tartışılan delil, bürhan, akıl, dava kavramları birlikte okunduğunda, davaya, ideolojiye dayalı bir Risale-i Nur davasından ziyade, bürhana, delile dayalı bürhan ve 'nübüvvet (reşha) mesleği'inden (ekolünden) söz edebiliriz. Bu meslek/ekol, içinde tecdid ve ıslahı da barındıran, kendisini sürekli yenileyen (tecdid-i iman) dinamik bir meslektir. Bu yüzden,

Bediüzzaman'ı, siyasi iktidarı geçici olarak ele geçiren kuvvetlere karşı, sadece yaptığı savunmalarla anmamalı; O'nun, geçmişe eleştiren, anlaşıldıran ve günümüze de ışık tutacak nitelikteki metinlerini, yeniden güncelleyip, yeniden yorumlayıp, güncel sorunlarımıza çözüm bulacak şekilde yeni bir okuma metodu geliştirerek, anlayarak, anmaya çalışmalıyız.

İslam'da her Müslümanın bir sorumluluğu bakımından, diğer insanları İslam'a 'davet etmek', modern dönemlerdeki 'dava' kelimesi ile birleştirilerek, siyasal bir içerik kazanmıştır. Bu içerik, Batı'ya karşı refleksif, tepkisel bir şekilde oluşan/oluşturulan siyasal bir İslam anlayışını üretmektedir. Ve bu tepkisellik, Batı'nın sürekli bir biçimde İslam'a saldırı içinde olduğunu varsaymakta, buna karşı, söylem düzeyinde bir savunma psikolojisini içinde barındırmaktadır.

Bu bakımdan, 'dava', asıl olarak, bir siyasal İslam söylemidir. Ve siyasal İslam düşüncesindeki unsurlarla paralellik arz eder. Osmanlı'nın son

Bediüzzaman'ın dile getirdiği hususlar milli sınırları aşan bir niteliğe sahiptir. Ve savunduğu fikirler, asırlardır Müslüman zihni geri bırakan statükoya karşı bir duruştur.

döneminde, diğer bazı aydınlar ve alimler gibi, Bediüzzaman'ın da bu kavramı kullandığını görmekteyiz. Ancak buna rağmen, bu düşünce, İkinci Said döneminde siyasal bir İslam anlayışına, siyasal İslam bilincine dönüşmemiştir.

Ayrıca Bediüzzaman'ın, kendisine karşı açılan davalardan dolayı, bir savunma dili geliştirmek için bu kavramı kullandığını görmekteyiz. Ancak, bu dil, Bediüzzaman gibi birinin, genel bir üslubu değildir ve geliştirdiği tefekkür dili değildir. Sadece, muhakeme hukukuna ilişkin, kullandığı hususi bir dildir. Risale-i Nurlar mahkemelerde kullanılan bu dava teriminin, 'bir siyasal İslam davası' olmadığını örnekleri ile doludur.